

Для посилання:

Ушакова Н. І. Підручник з мови навчання для іноземних студентів як чинник формування ефективного освітнього середовища [Текст] / Н. І. Ушакова // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 451–457.

ПІДРУЧНИК З МОВИ НАВЧАННЯ ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Н. І. Ушакова, д-р пед. наук,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Постановка проблеми. Особистісна орієнтація сучасної системи освіти висуває за основну мету навчального процесу забезпечення максимально сприятливих умов для саморозвитку особистості, тобто, йдеться про створення ефективного освітнього середовища. Освітнє середовище розглядають як багатофакторне полікультурне утворення, що забезпечує умови для особистісного (культурного, освітнього, фізичного, естетичного) розвитку людини. Важливою характеристикою ефективного освітнього середовища є його функція сприяти креативності, творчому зростанню індивіда. Особливо актуальною ця проблема постає тоді, коли йдеться про навчання в іншомовному соціокультурному оточенні, зокрема здобуття іноземними студентами вищої освіти в українських ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень. Як уважає К. Кречетніков [5], освітній підхід, спрямований на створення освітнього середовища, дає змогу перенести акцент у діяльності викладача з активного педагогічного впливу на особистість учня на формування освітнього оточення, де відбуваються самоосвіта і саморозвиток. За такої організації освіти активізуються механізми внутрішньої активності особистості в її взаємодії з середовищем.

У сучасних умовах знання людини має вибудовуватися не за єдиним спеціалізованим тезаурусом, а з огляду на розмаїття підходів, ідей, а насамперед – з особистісних, когнітивних і методологічних умінь і навичок, здатності до критичного осмислення та зіставлення здобутої інформації. Саме тому освітнє середовище, щоб бути інформаційно насиченим для кожного, хто навчається, має бути багаторівневим, надлишковим, невичерпним. Рушійними силами саморозвитку особистості є внутрішні суперечності, а тому освітнє середовище повинно бути насиченим освітніми ситуаціями, що мають значний ступінь невизначеності, містити амбівалентні оцінки, що змушують використовувати механізми саморозвитку. Як бачимо, ефективність освітнього середовища пов'язана з проблемними принципами його побудови.

За думкою В. Ясвіна, чим більше особистість використовує можливості середовища, тим успішніше відбувається її вільний і активний розвиток: людина водночас є продуктом і творцем свого середовища, яке робить можливим інтелектуальний, моральний, суспільний і професійний розвиток [12].

Сучасні дослідження концентрують увагу на телекомунікаційних і комп'ютерних складових освітнього середовища, впровадженні інформаційних технологій [2; 5; 7; 8]. «Поступово на наших очах формується багаторівнева система подання освітньої інформації на різних носіях і в різних знакових системах, утворюється багатокомпонентне інформаційне освітнє поле [1, 272]». Усі доступні за допомогою комп'ютера ресурси дослідники бачать як цілісне мовне інформаційно-комунікаційне середовище, що має потужний освітній потенціал. Уже з'явилася потреба формувати таке середовище навчання будь-якої іноземної мови, за якого комп'ютер є не допоміжним, а основним інструментом діяльності і взаємодії суб'єктів лінгводидактичного процесу. Головним напрямом, у якому нині просувається комп'ютерна лінгводидактика, є, нарівні зі створенням електронних засобів навчання, формування інтегрованих мовних середовищ [1]. Методисти вважають, що інформаційне комп'ютерне середовище починає домінувати й інтегрувати все, що було створено на паперових носіях. Це природний процес, зумовлений інформатизацією життя. Електронні засоби навчання є

ефективними механізмами, а їх проектування становить перспективний напрям методичних досліджень. Утім, ми вважаємо, що освітнє середовище має формуватися комплексно – і традиційними, і комп'ютерними засобами навчання.

Метою статті є визначення місця і функцій підручника з мови навчання у його паперовому вигляді у формуванні мовного освітнього середовища іноземних студентів українських ВНЗ.

Основна частина. На початковому етапі навчання іноземних студентів на підготовчому факультеті, коли вони перебувають у дещо замкненому інформаційному просторі, створюється специфічне навчальне утворення, певний конструкт, який можна назвати міні-середовищем, або мета-середовищем, яке моделює спілкування в різних комунікативних сферах: навчально-професійній, побутовій, соціокультурній, суспільно-політичній. Визначивши комунікативні потреби студентів, викладач створює набір навчальних, побутових та інших ситуацій, за яких студент повинен навчитися здійснювати комунікацію. Важливою характеристикою такого міні-середовища є міжпредметні зв'язки, які реалізуються у процесі мовної підготовки студентів на матеріалі мови спеціальності.

Дослідження сутності міжпредметних зв'язків у навчанні мов здійснено Н. М. Самарук [10]. Наводяться різні інтерпретації терміна «міжпредметні зв'язки». Це і принцип дидактики, і взаємна узгодженість навчальних предметів, і дидактична умова навчального процесу, і рівень інтеграції у навчанні. Оцінити значення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі допомагають їх функції (освітня, виховна, розвивальна, дидактична, інтегративна, конструктивна, психологічна, діалектична). Науковець класифікує міжпредметні зв'язки за складом, напрямком і за спрямованістю. За складом виокремлюються: змістовні (за фактами, поняттями, законами, теоріями, методами наук); операційні (за вміннями, навичками і розумовими операціями, що формуються); методичні (за використовуваними педагогічними методами і прийомами); організаційні (за формами і способами організації навчально-виховного процесу). За напрямком виокремлено прямі, обернені, відновлювальні (односторонні, двосторонні, багатосторонні). За спрямованістю (часовий чинник) виокремлено зв'язки хронологічні (попередні, синхронні, перспективні) і хронометричні (локальні, середньої дії, тривалої дії). На думку Н. М. Самарук, класифікація міжпредметних зв'язків за складом демонструє, що саме з інших дисциплін використовується під час вивчення конкретної теми. Міжпредметні змістовні зв'язки допомагають формуванню системи інтегрованих знань, операційні – системи міжпредметних умінь. Організаційно-методичні міжпредметні зв'язки орієнтують мислення студентів на використання в процесі вивчення дисциплін таких загальних розумових методів, як абстрагування, моделювання, аналогія, ідеалізація, розумовий експеримент.

Виокремлення міжпредметних зв'язків за напрямком демонструє, чи є джерелом міжпредметної інформації одна, дві або більше дисциплін, чи використовується міжпредметна інформація під час вивчення певної теми (прямі зв'язки), чи є ця тема «постачальником» інформації для інших тем, інших дисциплін (обернені, відновлювальні зв'язки). Зв'язки, виокремлені за спрямованістю, демонструють, які знання походять з інших дисциплін, який матеріал ще тільки вивчатиметься (хронологічні зв'язки), як довго здійснюється взаємодія тем у процесі реалізації міжпредметних зв'язків (хронометричні зв'язки) [10].

Міжпредметні зв'язки є важливою характеристикою мовної підготовки іноземних студентів. Реалізація предметної координації починається на підготовчому факультеті ще у вступному предметному курсі української (російської) мови. Засвоєння фонетики, лексики, граматики мови навчання відбувається на матеріалі профілюючих спеціальних предметів. Це є необхідною умовою успішної підготовки іноземців до подальшого вивчення обраної спеціальності. Науковці і викладачі підкреслюють важливість принципу наступності в організації роботи на початковому й основному етапах навчання, провідну роль в реалізації цього принципу саме матеріалів професійного, лінгвокраїнознавчого, культурознавчого характеру [4].

Чітка система міжпредметної координації є одним з наріжних каменів упровадження підходу ефективного освітнього середовища сучасної освітньої парадигми [11].

Мовна підготовка іноземних студентів має передувати підготовці зі спеціальних предметів. На підготовчому факультеті, коли є можливість створення міні-середовища, такі вимоги можливо виконати. Але викладач української або російської мови не може постійно виконувати роль репетитора. На основному і завершальному етапах навчання (1–5 курси ВНЗ) життєвий простір іноземного студента розширюється безмежно, що одразу створює багато методичних проблем. Ефективну взаємодію з освітнім середовищем має і може забезпечити підручник з мови навчання. Для цього авторам підручників слід враховувати комунікативні потреби іноземних студентів, а також зважати на те, що підручник – це засіб формування вмінь студентів реалізувати себе, у мовному середовищі зокрема.

Типові програми з мовної підготовки іноземних студентів [3] передбачають вивчення української (російської) мови протягом трьох з половиною років. Підручник з мови навчання має допомогти іноземному студенту в засвоєнні його майбутньої спеціальності, в адаптації до нових умов життя, до повноцінної участі в міжкультурній комунікації. Сучасна методика викладання російської мови як іноземної сприяє створенню навчальних посібників для певних етапів навчання, а також з огляду на контингент студентів, навчальні комплекси, де використовуються принципи вузької спеціалізації засобів розв'язання різних навчальних завдань. Перед українським підручникотворенням ще стоїть завдання створити такі посібники для викладання іноземним студентам української мови, навчання спілкування в усіх комунікативних сферах: навчально-професійній, суспільно-політичній, соціально-культурній, побутовій, діловій.

Незалежно від того, якою мовою навчаються студенти-іноземці, необхідно виокремити нову важливу функцію підручника з мови навчання – прищеплення студенту інформаційно-комунікативної культури. Інформаційно-комунікативна культура – особистісне утворення, що є результатом засвоєння людиною необхідних знань, уявлень про інформаційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, інтеграції різноманітних (традиційних і інноваційних) джерел інформації, формування інформаційної компетентності [9]. Важливим є вміння людини отримувати інформацію з різних джерел і носіїв, зокрема електронних, створювати й використовувати бази даних, застосовувати інформацію у практичній, навчальній та іншій діяльності. У цій галузі важливу роль відіграє підручник у його традиційному паперовому вигляді. Підручник має бути моделлю формування комунікативно-інформаційної культури студента, а оскільки сучасне освітнє середовище є набором різних за технологією елементів, то підручник має бути організований у такий спосіб, щоб надати студенту можливість побачити взаємозв'язок цих елементів і набути навичок, необхідних для їх використання за власним освітнім напрямом. Останнє вимагає створення самостійних навчальних посібників чи додатків до головного підручника, а також мультимедійного додатку, навчальних і контрольних комп'ютерних матеріалів.

На сучасному етапі в системі засобів навчання пріоритети можуть змінюватись. Актуальним стає створення комп'ютерного підручника. Його головна цінність полягає в тому, що без паперових носіїв забезпечується постановка навчального завдання, викладання навчального матеріалу, зворотний зв'язок, контроль діяльності студентів, орієнтири для самоосвіти, ознайомлення з додатковою літературою. Важливими є наочні характеристики комп'ютерного підручника, функції навігації, управління, редагування [6].

Електронний підручник не може замінити роботу студента з книгою, але він дає змогу використовувати можливості сучасних інформаційних технологій, аудіоінформація електронного підручника є незамінною під час вивчення іноземних мов [7], зокрема української та російської як іноземних, що виступають як мови навчання іноземних студентів українських ВНЗ.

Висновки. Для реалізації завдань створення ефективного освітнього середовища підручник з мови навчання для іноземних студентів має бути моделлю формування інформаційно-комунікативної культури студента. На сучасному етапі одна навчальна книга

не може забезпечити навчання спілкування в усіх комунікативних сферах і найпоширеніших інформаційних системах, тому поняття підручника розширюється до навчального комплексу, який має формувати вміння комунікативної діяльності за допомогою всіх сучасних інформаційних систем. Центральною ланкою такого комплексу є підручник з мови навчання у паперовому вигляді.

Література

1. Гершунський Б. С. Педагогічне прогнозування: Методологія, теорія, практика [Текст] / Б. С. Гершунський. – К. : Вища школа, 1986. – 197 с.
2. Дунаева Л. А. Актуальные проблемы теории и методики преподавания русского языка как иностранного XXI века: формирование единого информационно-образовательного пространства [Текст] / Л. А. Дунаева, Л. П. Клобукова // Мир русского слова и русское слово в мире. XI конгресс МАПРЯЛ; [том 6 (1)]. – София : Heron Press, 2007. – С. 272–278.
3. Єдина типова навчальна програма з української мови для студентів-іноземців основних факультетів нефілологічного профілю вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації [Текст]. – Ч. 3. / Уклад.: Л. І. Дзюбенко, В. В. Дубічинський, С. А. Чезганов та ін. ; [за ред. О. М. Тростинської, Н. І. Ушакової]. – К. : НТУУ «КПІ», 2009. – 52 с.
4. Костомаров В. Г. К итогам дискуссии «Учебник русского языка и проблема учета специальности» [Текст] / В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова // Рус. яз. за рубежом. – 1980. – № 6. – С. 50–54.
5. Кречетников К. Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе : монография [Текст] / К. Г. Кречетников – М. : Госкоорцентр, 2002. – 296 с.
6. Левшин М. Електронний підручник у системі навчально-методичного забезпечення ВНЗ [Текст] / М. Левшин, Ю. Прохур, О. Муковіз // Вища освіта України. – 2007. – № 1. – С. 60–67.
7. Мадзігон В. М. Теоретичні засади створення електронних підручників [Текст] / В. М. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / Ін-т педагогіки АПН України. – К. : Пед. думка, 2006. – Вип. 6. – С. 34–38.
8. Онкович Г. В. Медіаосвітні технології в навчанні іноземних мов [Текст] / Г. В. Онкович // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: міжпредметні зв'язки ; [тези XII Міжнар. наук.-практ. конф., 5–6 червня 2008 р.]. – Х. : Екоперспектива, 2008. – С. 193–195.
9. Пасинок В. Г. Формування інформаційно-комунікативної культури майбутніх фахівців [Текст] / В. Г. Пасинок // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна . Серія: романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – № 838. – Вип. 57. – Х., 2009. – С. 95 – 98.
10. Самарук Н. М. Теоретичні аспекти міжпредметності [Текст] / Н. М. Самарук // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки / Наукові дослідження, досвід, пошуки : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – Вип. 14. – С. 178–186.
11. Ушакова Н. И. Учебник по языку обучения для иностранных студентов в русле современной образовательной парадигмы. Теория и практика создания учебника по языку обучения для иностранных студентов вузов Украины [Текст] / Н.И. Ушакова. – Х. : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2009. – 263 с.
12. Ясвин В. А. Образовательная среда. От моделирования к проектированию [Текст] / В. А. Ясвин ; [2-е изд.]. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

Статтю присвячено визначенню ролі підручника з мови навчання для іноземних студентів у формуванні ефективного освітнього середовища, прищепленні студентам-іноземцям інформаційно-комунікативної культури в усіх комунікативних сферах і найпоширеніших інформаційних системах.

Ключові слова: ефективне освітнє середовище, підручник з мови навчання, іноземні студенти, інформаційно-комунікативна культура.

Статья посвящена определению роли учебника по языку обучения для иностранных студентов в формировании эффективной образовательной среды, привитии студентам-иностранцам информационно-коммуникативной культуры во всех коммуникативных сферах и наиболее распространенных информационных системах.

Ключевые слова: эффективная образовательная среда, учебник по языку обучения, иностранные студенты, информационно-коммуникативная культура.

The article is devoted to the definition of the role of the second language textbook for foreign students in forming the effective educational environment, cultivation to the foreign students information-communicative culture in all the communicative spheres and the most widespread information systems.

Keywords: effective educational environment, second language textbook, foreign students, information-communicative culture.